
પ્રવચન નં. ૧૩૭, શ્લોક-૧૮૯-૧૯૦, ગાથા-૧૧૮-૧૧૯, બુધવાર, જ્યેષ્ઠ સુદ ૧૪,
તા.૨૮-૦૫-૧૯૮૦

‘નિયમસાર’ ૧૧૮-ગાથા. ફરીને. થોડું ચાલ્યું છે.

ટીકા :- ‘અહીં (આ ગાથામાં), પ્રસિદ્ધ શુદ્ધકારણપરમાત્મતત્ત્વમાં...’ આહાહા...! આ કારણપરમાત્મા જે આત્મા એ જ પ્રસિદ્ધ છે, કહે છે. બીજાને જાણતા પણ પોતે જણાય. બીજો જણાતો નથી. એ રીતે કારણપરમાત્મા પ્રસિદ્ધ છે. આહાહા...! ‘પ્રસિદ્ધ શુદ્ધકારણપરમાત્મતત્ત્વમાં સદા અંતર્મુખ રહીને...’ એનું સ્વરૂપ પરમ કારણપરમાત્મા તેમાં અંતર્મુખ રહીને જે પ્રતપન, અંતર્મુખ રહીને જે પ્રતપન એને તપ કહે છે. લ્યો! આ તપ... ‘પ્રસિદ્ધ શુદ્ધકારણપરમાત્મતત્ત્વમાં સદા અંતર્મુખ રહીને...’ આહાહા...! ‘જે પ્રતપન...’ એમાં એકાગ્રતાની જે શુદ્ધતા તે તપ છે. આહાહા...! તે પ્રાયશ્ચિત્ત છે. આહાહા...! ક્રિયાકાંડની બધી વાત કાઢી નાખી. એક સ્વદ્રવ્યનો આશ્રય કરી એકાગ્ર થાય એ જ પ્રાયશ્ચિત્ત કહેવામાં આવે છે, ધર્મ કહેવામાં આવે છે. ‘એમ કહ્યું છે.’ ત્યાં સુધી આવ્યું હતું.

હવે ‘અનાદિ સંસારથી જ ઉપાર્જિત દ્રવ્યભાવાત્મક શુભાશુભ કર્મોનો...’ દ્રવ્યકર્મ અને

ભાવકર્મ એવા શુભ અને અશુભકર્મોનો સમૂહ. આહાહા..! ‘અનાદિ સંસારથી જ ઉપાર્જિત...’ એમ કહે છે. ... અનાદિ છે ને? કર્મ તો સીત્તેર કોડાકોડીનું છે. એ અનાદિનું હોય નહિ પણ કર્મની પરંપરા આમ ને આમ ચાલી આવે છે. એથી ‘અનાદિ સંસારથી જ ઉપાર્જિત દ્રવ્યભાવાત્મક શુભાશુભ કર્મનો સમૂહ-કે જે પાંચ પ્રકારના (-પાંચ પરાવર્તનરૂપ) સંસારનું સંવર્ધન કરવામાં સમર્થ છે...’ દ્રવ્ય-ક્ષેત્ર-કાળ-ભવ ને ભાવ એવા પાંચ પ્રકારના પરાવર્તન કરવામાં એ સમર્થ છે. આહાહા..! શુભભાવ, એ પણ પાંચ પ્રકારના સંસારમાં સંવર્ધન કરવાનું કારણ છે. શુભભાવથી કાંઈ આત્મામાં લાભ થાય એમ નથી કહ્યું.

‘તે-ભાવશુદ્ધિલક્ષણ...’ ભાવશુદ્ધિ એટલે શુભાશુભ રહિત. ‘(ભાવશુદ્ધિ જેનું લક્ષણ છે એવા) પરમતપશ્ચરણથી વિલય પામે છે;...’ આહાહા..! પાંચ પ્રકારના પરિભ્રમણ એ આ શુદ્ધભાવથી.... છે ને? ‘(ભાવશુદ્ધિ જેનું લક્ષણ છે એવા) પરમતપશ્ચરણથી વિલય પામે છે;...’ શુદ્ધભાવ શુભ-અશુભભાવ રહિત. દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિ, તપ આદિના શુભ પરિણામ એ બંધનનું કારણ છે. એનાથી રહિત જે શુદ્ધ પરાવર્તન... આહાહા..! ‘પરમતપશ્ચરણથી વિલય પામે છે;...’ પાંચ પરાવર્તન એમાં નાશ પામે છે. આહાહા..!

‘તેથી સ્વાત્માનુષ્ઠાનનિષ્ઠ (-નિજ આત્માના આચરણમાં લીન)...’ આહાહા..! ‘નિયમસાર’માં કેટલીક વાત તો ‘સમયસાર’ કરતાં પણ ઉત્કૃષ્ટ કરી નાખી છે. ‘(-નિજ આત્માના આચરણમાં...’ ભગવાનઆત્મા નિત્યાનંદ પ્રભુ, અનાદિઅનંત શાશ્વત એવો નિજ પરમાત્મા, તેના આચરણમાં લીન. આહાહા..! પરમતપશ્ચરણ. એને ‘પરમતપશ્ચરણ જ શુદ્ધનિશ્ચય પ્રાયશ્ચિત્ત છે...’ આહાહા..! ભગવાન પરમાનંદ પરમપારિણામિક સ્વભાવ, ત્રિકાળ કારણ સ્વભાવ, એમાં લીનતા... આહાહા..! એ જ શુભાશુભભાવના પરાવર્તનના નાશનું કારણ છે. શુભના નાશનું કારણ એ છે. (શુભભાવ) પોતાની શાંતિને નાશ કરે છે. આ શાંતિ શુભને નાશ કરે છે. આહાહા..! ‘(-નિજ આત્માના આચરણમાં લીન) પરમતપશ્ચરણ...’ એ પરમતપસ્યા છે. આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- આ પરમતપશ્ચરણ છે તો એનાથી હલકું કોઈ તપશ્ચરણ હશે?

ઉત્તર :- પરમતપશ્ચરણ જ આ છે. હલકું તપ ... નામ માત્ર આપે અનશન, ઉણોદરી.. વસ્તુ જ આ છે. પરમમાં વળી નીચે કોઈ બીજો છે એમ નથી. આ જ પરમતપશ્ચરણ છે. જ. જુઓ! આત્મામાં આચરણની લીનતા એ જ પરમતપશ્ચરણ છે. ‘શુદ્ધનિશ્ચયપ્રાયશ્ચિત્ત છે એમ કહેવામાં આવ્યું છે.’ આહાહા..! એક એક શ્લોકે બાર અંગનો સાર ભરી દીધો છે.

મુમુક્ષુ :- જઘન્ય તપ શ્રાવકને, ઉત્કૃષ્ટ તપ મુનિને.

ઉત્તર :- બીજા તપ જ નથી. આ એક જ તપ છે. આત્મા આનંદમૂર્તિ કારણપરમાત્મા, તેમાં લીનતા તે એક જ તપ છે. એક જ પરમ તપ છે.

મુમુક્ષુ :- આત્મામાં લીનતા તો .. હોય ને?

ઉત્તર :- ... શુભ પરિણામ થાય એ બંધનું કારણ છે. સંસાર છે. આહાહા...! 'નિયમસાર'ની કેટલીક વ્યાખ્યા 'સમયસાર'થી પણ બહુ ઊંચી છે. ટીકાકાર આચાર્યે અંતરમાંથી કાઢીને જોયું. એને તપસ્યા કહીએ એમ કહે છે. આત્માના આનંદના અનુભવમાં આનંદની ઉગ્રતા વેદે, અતીન્દ્રિય આનંદની ઉગ્રતા (વેદે) એને પરમતપશ્ચર્યા કહીએ. આહાહા...! લીનતા ન થઈ... આહાહા...! આવી વાતું છે. લોકો પછી એકાંત કહે. આહાહા...!

‘હવે આ ૧૧૮મી ગાથાની ટીકા પૂર્ણ કરતાં ટીકાકાર મુનિરાજ શ્લોક કહે છે :’

શ્લોક-૧૮૮

(મંદાક્રાંતા)

પ્રાયશ્ચિત્તં ન પુનરપરં કર્મ કર્મક્ષયાર્થ
 પ્રાહુઃ સન્તસ્તપ્ ઇતિ ચિદાનંદપીયૂષપૂર્ણમ્ ।
 આસંસારાદુપચિત્તમહત્કર્મકાન્તારવહ્નિ-
 જ્વાલાજાલં શમસુખમયં પ્રાભૃતં મોક્ષલક્ષ્મ્યાઃ ॥૧૮૯॥

[શ્લોકાર્થ :-] જે (તપ) અનાદિ સંસારથી સમૃદ્ધ થયેલી કર્મોની મહા અટવીને બાળી નાખવા માટે અગ્નિની જ્વાળાના સમૂહ સમાન છે, શમસુખમય છે અને મોહલક્ષ્મી માટેની ભેટ છે, તે ચિદાનંદરૂપી અમૃતથી ભરેલા તપને સંતો કર્મક્ષય કરનારું પ્રાયશ્ચિત્ત કહે છે, પરંતુ અન્ય કોઈ કાર્યને નહિ. ૧૮૮.

શ્લોક-૧૮૮ ઉપર પ્રવચન

પ્રાયશ્ચિત્તં ન પુનરપરં કર્મ કર્મક્ષયાર્થ
 પ્રાહુઃ સન્તસ્તપ્ ઇતિ ચિદાનંદપીયૂષપૂર્ણમ્ ।
 આસંસારાદુપચિત્તમહત્કર્મકાન્તારવહ્નિ-
 જ્વાલાજાલં શમસુખમયં પ્રાભૃતં મોક્ષલક્ષ્મ્યાઃ ॥૧૮૯॥

શ્લોકાર્થ :- આહાહા...! ‘જે (તપ) અનાદિ સંસારથી સમૃદ્ધ થયેલી કર્મોની મહા અટવી...’ આહાહા...! કર્મની મોટી અટવી. આહાહા...! જંગલ. અનાદિકાળથી પુણ્ય અને પાપ... પુણ્ય અને પાપ... પુણ્ય અને પાપ... પુણ્ય તો કોઈ વખતે હોય. બાકી તો પાપ ને પાપ આખો

દિ'. આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- એની સાથે મિથ્યાત્વનું પાપ સેવ્યું છે.

ઉત્તર :- મિથ્યાત્વનું પાપ જ સેવ્યા કરે છે. ધર્મને નામે મિથ્યાત્વનું (પાપ સેવે છે). ક્રિયાકાંડ કરે ને માને કે મને ધર્મ થયો. આહાહા..!

‘જે (તપ) અનાદિ સંસારથી સમૃદ્ધ થયેલી કર્મોની મહા અટવીને બાળી નાખવા માટે અગ્નિની જ્વાળાના સમૂહ સમાન છે,...’ આહાહા..! જે સંસાર અશુદ્ધભાવ, એના પેટા ભેદ શુભાશુભ બેય, એ સંસારની વૃદ્ધિનું કારણ છે. એને નાશ કરવાને ચૈતન્યની અંતર લીનતા, શુદ્ધ પરમપારિણામિકભાવની લીનતા એ એનો નાશ કરી નાખે. બાકી બીજો કોઈ ઉપાય છે નહિ. આહાહા..! આવી વાત છે. (અગ્નિની) ‘જ્વાળાના સમૂહ સમાન છે, શમસુખમય છે...’ આહાહા..! કોણ? તપ. એ આ તપ. અંતર આનંદસ્વરૂપમાં મગ્ન-લીનતા. અતીન્દ્રિય આનંદસ્વરૂપમાં મશગુલ. અતીન્દ્રિય આનંદનો નાથ આત્મા... એ જ કર્મોની અટવીને બાળી નાખવા અગ્નિની જ્વાળાના સમૂહ સમાન છે. આહાહા..!

અહીં તો એક અપવાસ કરે તો આમ થાય, એક અપવાસ .. ત્રણ કરે તો આમ થાય. ... મિથ્યાત્વનું પાપ છે. પુણ્યને ધર્મ માને છે. અમે ધર્મ કરીએ છીએ. મિથ્યાત્વ છે. સંસાર છે. એ ‘બલુભાઈ’એ કર્યું છે ને. ક્યાં નથી કર્યું?

મુમુક્ષુ :- ‘બલુભાઈ’ને ખબર પડી ને કે શું કર્યું અમે.

ઉત્તર :- એમાં કાંઈ પુણ્ય બંધાય? એમ કહે છે. પાપ બંધાય.

મુમુક્ષુ :- મિથ્યાત્વનું પાપ છે.

ઉત્તર :- એને પોતાને ધર્મ માને છે ને. ખરેખર તો મિથ્યાત્વ વધી ગયું. શુભભાવ અંદર છે પણ એ તો ક્યાંય ગૌણ રહી ગયો. મિથ્યાત્વના પાપની વૃદ્ધિ થઈ ગઈ. આહાહા..! ચૈતન્યમૂર્તિ આનંદનાથ, એના તરફની સન્મુખતા છોડીને બહારમાં સન્મુખતામાં રહેનાર એકલું મિથ્યાત્વ બાંધે છે. આહાહા..! ઝીણી વાત છે.

સ્વરૂપ અંદર ભગવાનઆત્મા પરમ આનંદનો સાગર, પરમ અતીન્દ્રિય જ્ઞાન અને શાંતિનો સાગર છે, દરિયો છે. પુણ્ય અને પાપના વલણથી છૂટી એમાં લીન થવું એ સંસારના નાશ થવાનો ઉપાય છે, બીજો કોઈ ઉપાય છે નહિ. આહાહા..! ‘શમસુખમય છે...’ એ સમતા સુખમય છે. સમતાવાળું સુખમય છે. આહાહા..! અતીન્દ્રિય આનંદનો સાગર આત્મા, એમાં લીનતા એ શમસુખમય છે. આહાહા..! એનું નામ તપશ્ચર્યા કહેવાય છે. એનું નામ પ્રાયશ્ચિત કહેવાય છે. આહાહા..!

‘શમસુખમય છે...’ શમસુખમય છે તે. સમતાવાળું સુખ છે, વીતરાગભાવવાળું સુખ છે. આહાહા..! કેમકે આત્મા વીતરાગમૂર્તિ... કાલે સાંજે કહ્યું નહોતું? ‘ઘટ ઘટ અંતર જિન વસે અને ઘટ ઘટ અંતર જૈન. મતમદિરા કે પાનસો મતવાલા સમજે ન.’ ‘ઘટ ઘટ અંતર

જિન વસે...' જિન છે. આત્મા તો જિનસ્વરૂપે જ બિરાજમાન છે. અને એનું ભાન કરનાર 'ઘટ ઘટ અંતર જૈન વસે.' એ ઘટમાં જૈનપણું આવે છે. એ જિનનું ભાન થતાં... એ પણ કદી સાંભળ્યું ન હોય. આત્મા જિન છે. જિન તો થાય ત્યારે થાય. વીતરાગ. એ તો વીતરાગ તો પર્યાયે થાય ત્યારે થાય. પર્યાય થઈ ક્યાંથી? એ જિનસ્વરૂપ જ, વીતરાગસ્વરૂપ જ છે. આહાહા...! જિનસ્વરૂપે 'ઘટ ઘટ અંતર જિન વસે...' ઘટ ઘટ અંતર ભગવાન વસે છે. અને એની સન્મુખની આનંદની દશા તે જૈનદશા, એ જિનની જૈનદશા. એ કોઈ વાડો નથી, પક્ષ નથી. એ અંતરની વાતું છે.

અહીં કહે છે, 'શમસુખમય છે...' આહાહા...! કોણ? 'કર્મોની મહા અટવીને બાળી નાખવા માટે અગ્નિની જ્વાળાના સમૂહ સમાન છે, શમસુખમય છે...' સમતાવાળું સુખ છે. એનાથી એ કર્મોનો નાશ થાય છે. સમતા આત્માના વીતરાગતત્ત્વને પકડીને સમતા થાય તે. એકલી બહારની ક્ષમા રાખે એ તો પુણ્યનું કારણ, સંસાર રખડવાનું કારણ છે. દેશ માટે આ મરે છે ને? શું કહેવાય? શહિદ થાય. મર્યા છે ને? ઘણા મર્યા છે. બધા ચાર ગતિમાં રખડવાના છે. આકરી વાત છે. એક પ્રભુ ચૈતન્યમૂર્તિ આનંદનો સાગર, એને અવલંબીને જે નિર્મળ દશા થાય એ ધર્મ અને એ મુક્તિનો માર્ગ છે. બાકી બધી વાતું છે. આહાહા...!

'અને મોક્ષલક્ષ્મી માટેની ભેટ છે,...' આહાહા...! શું? તપ. કેવું તપ? જે શમસુખમય શાંતિવાળું છે. વીતરાગી પર્યાયમાં આનંદ સાથે આવે છે તે 'મોક્ષલક્ષ્મી માટેની ભેટ છે,...' હવે મોક્ષલક્ષ્મી અલ્પકાળમાં છે એની ભેટ થાય છે. આહાહા...! ભવભ્રમણનો અંત હવે છે અને મોક્ષલક્ષ્મીની ભેટ છે. આહાહા...! શબ્દો એવા વાપર્યા છે. 'તે ચિદાનંદરૂપી અમૃતથી ભરેલા તપને...' હવે આ તપ. આવું તપ હોય એમ કહે છે. એ તપમાં જ્ઞાનાનંદરૂપી અમૃતથી ભરેલો હોય. કહો, 'બલુભાઈ'! શું? જે તપમાં ચિદાનંદ જ્ઞાનાનંદ અતીન્દ્રિય આનંદમૂર્તિ અમૃતથી ભરેલો... આહાહા...! એને તપ કહીએ. બાકી બધી લાંઘણું છે. આહાહા...!

શું કહ્યું? 'ચિદાનંદરૂપી અમૃતથી ભરેલા તપને સંતો કર્મક્ષય કરનારું પ્રાયશ્ચિત્ત કહે છે,...' આહાહા...! તીર્થકરો, ગણધરો અને મુનિરાજો એ જ્ઞાનાનંદરૂપી અમૃતથી ભરેલો... આહાહા...! જ્ઞાનરૂપી આત્મા, એનો અમૃતરૂપી આનંદ, એનાથી ભરેલું તપ. આહાહા...! 'ચિદાનંદરૂપી અમૃતથી ભરેલા તપ...' આહાહા...! જ્ઞાનાનંદ. અંતર જ્ઞાનાનંદ સ્વરૂપ છે તેને અવલંબીને 'ચિદાનંદરૂપી અમૃતથી ભરેલો...' આહાહા...! એને તપ કહીએ. આહાહા...! એમાં છે ને? વાંચ્યું હતું કે દિ' ત્યાં?

'ચિદાનંદરૂપી અમૃતથી ભરેલા તપને સંતો...' તીર્થકરો, મુનિઓ 'કર્મક્ષય કરનારું પ્રાયશ્ચિત્ત કહે છે,...' આહાહા...! એને કર્મના નાશ કરનારું પ્રાયશ્ચિત્ત કહે છે. ઉપવાસ કરે એ પ્રાયશ્ચિત્ત છે, તપ છે, તપ છે તે નિર્જરા છે એમ નહિ. આહાહા...! બાર પ્રકારના તપ કરે... એક આર્જિકા કહેતી હતી. એ બીજી બધી વાત પણ તપસ્યા તો આ અપવાસ કરવો

એ અનશન અને એ તપ છે. બીજા સાથે વાત થઈ હતી. બીજું ભલે તમે ગમે તે કહો પણ તપસ્યા અને અનશન, ઉણોદરી એ તપસ્યા છે અને એક અપવાસ કરવો તે તપસ્યા છે અને તપસ્યા છે તે નિર્જરા છે. આહાહા...! એક અપવાસ કરતા નિર્જરા થઈ જાય? તારો વખત ચાલ્યો જાય. આહાહા...!

અહીં તો કહે છે, 'ચિદાનંદરૂપી અમૃતથી ભરેલા તપને...' આત્માના આનંદના જ્ઞાનથી ભરેલું તપ, તે તપને તપ કહીએ. આહાહા...! એકાસણું કરે એટલે જાણે તપ થઈ ગયું. અહમ કરે, આઠ દિ'ના નકોડા પાણી પીધા વિના અપવાસ કરે. બહુ તપસ્યા કરે.

મુમુક્ષુ :- માથે પાછો પોર ચડાવે.

ઉત્તર :- પોર ચડાવે વધારે. એ તો ઠીક પણ .. કરે. મહિનાના અપવાસ કરે. આહાહા...! અપવાસ કરે અને પછી છેવટે જરી સૂંઠ ચોપડે. અહમ કરવો પડે ત્યારે વર્ષાતપમાં છેલ્લે. બહાર પડે તો બધા ભેગા થઈને ગાણા ગાય. પછી વહેંચે. થઈ ગયા તપ. આહાહા...! મૂર્ખાઈ ભરેલું તપ છે. જેમાં ચિદાનંદ, જ્ઞાનાનંદનો રસ આવ્યો નહિ, જેમાં ચિદાનંદ, જ્ઞાનના આનંદનો રસ આવ્યો નહિ એ તપ નહિ. આહાહા...! બહુ ચોખ્ખી વાત છે. આહાહા...!

વસ્તુ છે ને? વસ્તુ છે એ પોતે બીજાને જણાવે છે કે આ... આ... આ... એ જાણનારું તત્ત્વ પોતે જ સ્વતંત્ર પરથી ભિન્ન છે. એવું જાણનારું તત્ત્વ, એને જ્ઞાયકભાવરૂપે જાણીને આનંદમાં રહેવું, અતીન્દ્રિય આનંદમાં લીનતા (કરવી) તે કર્મક્ષયનું કારણ સંતો કહે છે. અને તેને કર્મક્ષયનું કારણ તપશ્ચર્યા કહે છે. આહાહા...! ... આવે છે ને? કષાય...

મુમુક્ષુ :- વિષય, કષાય..

ઉત્તર :- વિષય, કષાય.. આહાહા...! વિષય કષાય.... આહાહા...!

જેમાં રાગના વિકલ્પનો નાશ (થાય) અને જેમાં આત્મા આનંદનો નાથ એવો નિર્વિકલ્પ પ્રભુ, એનો જે આનંદનો રસ એ ચિદાનંદ રસ (ઉપજે) એને અહીંયાં તપ કહેવામાં આવે છે. ચિદાનંદના રસને તપ કહેવામાં આવે છે. આહાહા...! છે? 'ચિદાનંદરૂપી અમૃતથી ભરેલા...' આહાહા...!

મુમુક્ષુ :- ઓલો અપવાસ તો ઝેરથી ભરેલો.

ઉત્તર :- .. આ તો અમૃતથી ભરેલો છે. આહાહા...!

'ચિદાનંદરૂપી અમૃતથી ભરેલા તપને સંતો કર્મક્ષય કરનારું પ્રાયશ્ચિત્ત કહે છે,...' હવે અસ્તિ નાસ્તિ કરે છે. 'પરંતુ અન્ય કોઈ કાર્યને નહિ.' એ સિવાય કોઈ પણ કાર્યથી એ કર્મ ક્ષય થાય એ ત્રણકાળમાં નથી.

મુમુક્ષુ :- એક જ રીત.

ઉત્તર :- એક જ વાત.

પરમાનંદનો નાથ ચિદાનંદ પ્રભુ, 'ઘટ ઘટ અંતર જિન વસે અને ઘટ ઘટ અંતર જૈન,

મતમદિરા કે પાન સો...' પણ પોતાના મતના દારૂ પીધા (હોય) એને લઈને આગળ ચાલતો નથી. 'મતવાલા સમજે ન.' મતવાલા મદ ગાંડા પાગલ થઈ ગયા છે. આહાહા...! એ સમજે નહિ કહે કે આ આત્મા અંદર ભિન્ન છે એનું જ્ઞાન ને આનંદ કરવો એ ધર્મ છે. આહાહા...! 'મતવાલા સમજે ન.' 'મતમદિરા...' મત એટલે પોતાના પક્ષનું અભિમાન અને પોતાના પક્ષને પકડવો, પક્ષને સિદ્ધ કરવા મથે. આહાહા...!

'પરંતુ અન્ય કોઈ કાર્યને નહિ.' ચિદાનંદરૂપી અમૃતથી ભરેલાને તપ કહેવું. એ સિવાય કોઈને કાંઈ તપ અને ક્રિયા ચારિત્ર કહેવું નહિ. આહાહા...! આવી વાત છે. લોકોને આકરું લાગે. બિચારાને સાંભળવા મળે નહિ, શું કરે? આખો દિ' સંસારની મજૂરી કરે. નવરો થાય તો એક કલાક સાંભળવા જાય ત્યાં પાપની વાતું કરે. આ તપસ્યા કરો, અપવાસ કરો, આ કરો... આ કરો... આ કરો...

અહીં તો કહે છે કે ચિદાનંદ જ્ઞાન ભગવાન નિત્યાનંદ પ્રભુ, એના અમૃતથી ભરેલો ભાવ, ચિદાનંદનો અમૃતથી ભરેલો ભાવ... આહાહા...! તે તપ છે. અને તે તપ કરવાની વાત છે. આહાહા...! બાર ભેદ છે એ શું છે ત્યારે? અનશન, ઉણોદરી વૃત્તિપરિસંખ્યાન...શું છે? અભ્યંતર તપ એ મુનિ ... આ વિનાની બધી વાતું એકડા વિનાના મીંડા છે. આહાહા...!

ગાથા-૧૧૯

અપ્પસરૂવાલંબણભાવેણ દુ સવ્વભાવપરિહારં ।

સવ્કદિ કાદું જીવો તમ્હા જ્ઞાણં હવે સવ્વં ।।૧૧૧ ।।

આત્મસ્વરૂપાલમ્બનભાવેન તુ સર્વભાવપરિહારમ્ ।

શક્નોતિ કર્તું જીવસ્તસ્માદ્ ધ્યાનં ભવેત્ સર્વમ્ ।।૧૧૧ ।।

અત્ર સકલભાવાનામભાવં કર્તું સ્વાત્માશ્રયનિશ્ચયધર્મધ્યાનમેવ સમર્થમિત્યુક્તમ્ ।

અખિલપરદ્રવ્યપરિત્યાગલક્ષણલક્ષિતાક્ષુણ્ણનિત્યનિરાવરણસહજપરમપારિણામિકભાવભાવનયા ભાવાન્તરાણાં ચતુર્ણામૌદયિકૌપશમિકક્ષાયિકક્ષાયોપશમિકાનાં પરિહારં કર્તુમત્યાસન્નભવ્યજીવઃ સમર્થો યસ્માત્, તત્ત એવ પાપાટવીપાવક ઇત્યુક્તમ્ । અતઃ પંચમહાવ્રતપંચસમિતિત્રિગુપ્તિ-પ્રત્યાખ્યાનપ્રાયશ્ચિત્તાલોચનાદિકં સર્વ ધ્યાનમેવેતિ ।

આત્મસ્વરૂપ અવલંબનારા ભાવથી સૌ ભાવને

ત્યાગી શકે છે જીવ, તેથી ધ્યાન તે સર્વસ્વ છે. ૧૧૯.

અન્વયાર્થ :- [આત્મસ્વરૂપાલમ્બનભાવેન તુ] આત્મસ્વરૂપ જેનું આલંબન છે એવા

ભાવથી [જીવઃ] જીવ [સર્વભાવપરિહારં] સર્વભાવોનો પરિહાર [કર્તુમ્ શક્નોતિ] કરી શકે છે, [તસ્માત્] તેથી [ધ્યાનમ્] ધ્યાન તે [સર્વમ્ ભવેત્] સર્વસ્વ છે.

ટીકા :- અહીં (આ ગાથામાં), નિજ આત્મા જેનો આશ્રય છે એવું નિશ્ચય-ધર્મધ્યાન જ સર્વ ભાવોનો અભાવ કરવાને સમર્થ છે એમ કહ્યું છે.

સમસ્ત પરદ્રવ્યોના પરિત્યાગરૂપ લક્ષણથી લક્ષિત અખંડ-નિત્યનિરાવરણ-સહજ-પરમપારિણામિકભાવની ભાવનાથી ઔદયિક, ઔપશમિક, ક્ષાયિક અને ક્ષાયોપશમિક એ ચાર ભાવાંતરોનો *પરિહાર કરવાને અતિ-આસન્નભવ્ય જીવ સમર્થ છે, તેથી જ તે જીવને પાપાટવીપાવક (-પાપરૂપી અટવીને બાળનારો અગ્નિ) કહ્યો છે; આમ હોવાથી પાંચ મહાવ્રત, પાંચ સમિતિ, ત્રણ ગુપ્તિ, પ્રત્યાખ્યાન, પ્રાયશ્ચિત્ત, આલોચના વગેરે બધું ધ્યાન જ છે (અર્થાત્ પરમપારિણામિક ભાવની ભાવનારૂપ જે ધ્યાન તે જ મહાવ્રત પ્રાયશ્ચિત્તાદિ બધુંય છે).

ગાથા-૧૧૮ ઉપર પ્રવચન

ગાથા-૧૧૮.

અપ્પસરુવાલંબણભાવેણ દુ સવ્વભાવપરિહારં ।
સક્કલ્લિ કાદું જીવો તમ્હા જ્ઞાણં હવે સવ્વં ।।૧૧૯।।
આત્મસ્વરૂપ અવલંબનારા ભાવથી સૌ ભાવને
ત્યાગી શકે છે જીવ, તેથી ધ્યાન તે સર્વસ્વ છે. ૧૧૮.

* અહીં ચાર ભાવોના પરિહારમાં ક્ષાયિકભાવરૂપ શુદ્ધ પર્યાયનો પણ પરિહાર (ત્યાગ) કરવાનું કહ્યું છે તેનું કારણ આ પ્રમાણે છે : શુદ્ધાત્મદ્રવ્યનું જ-સામાન્યનું જ-આલંબન લેવાથી ક્ષાયિકભાવરૂપ શુદ્ધ પર્યાય પ્રગટે છે. ક્ષાયિકભાવનું-શુદ્ધ પર્યાયનું (વિશેષનું)-આલંબન કરવાથી ક્ષાયિકભાવરૂપ શુદ્ધ પર્યાય કદી પ્રગટતો નથી. માટે ક્ષાયિકભાવનું પણ આલંબન ત્યાજ્ય છે. આ જે ક્ષાયિકભાવના આલંબનનો ત્યાગ તેને અહીં ક્ષાયિકભાવનો ત્યાગ કહેવામાં આવ્યો છે. અહીં એમ ઉપદેશ્યું કે-પરદ્રવ્યોનું અને પરભાવોનું આલંબન તો દૂર રહો, મોક્ષાર્થીએ પોતાના ઔદયિકભાવોનું (સમસ્ત શુભાશુભભાવાદિકનું), ઔપશમિકભાવોનું (જેમાં કાદવ નીચે બેસી ગયેલ હોય એવા જળ સમાન ઔપશમિક સમ્યક્ત્વાદિનું), ક્ષાયોપશમિકભાવોનું (અપૂર્ણ જ્ઞાન-દર્શન-ચારિત્રાદિ પર્યાયોનું) તેમ જ ક્ષાયિકભાવોનું (ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વાદિ સર્વથા શુદ્ધ પર્યાયોનું) પણ આલંબન છોડવું; માત્ર પરમપારિણામિકભાવનું-શુદ્ધાત્મદ્રવ્યસામાન્યનું-આલંબન લેવું. તેને આલંબનારો ભાવ જ મહાવ્રત, સમિતિ, ગુપ્તિ, પ્રતિક્રમણ, આલોચના, પ્રત્યાખ્યાન, પ્રાયશ્ચિત્ત વગેરે બધુંય છે. (આત્મસ્વરૂપનું આલંબન, આત્મસ્વરૂપનો આશ્રય, આત્મસ્વરૂપ પ્રત્યે સંમુખતા, આત્મસ્વરૂપ પ્રત્યે વલણ, આત્મસ્વરૂપ પ્રત્યે ઝોક, આત્મસ્વરૂપનું ધ્યાન, પરમપારિણામિકભાવની ભાવના, 'હું ધ્રુવ શુદ્ધ આત્મદ્રવ્યસામાન્ય છું' એવી પરિણતિ-એ બધાંનો એક અર્થ છે.)

ટીકા :- આહાહા...! ‘અહીં (આ ગાથામાં), નિજ આત્મા જેનો આશ્રય છે...’ જોયું? પોતાનો આત્મા. પરનો આત્મા ભગવાનનો પણ નહિ, પંચ પરમેષ્ઠીનો આત્મા નહિ. આહાહા...! એ પરદ્રવ્ય છે. પરદ્રવ્યનો આશ્રય કરવા જશે ત્યાં રાગ થશે. આહાહા...! ‘નિજ આત્મા જેનો આશ્રય છે એવું નિશ્ચયધર્મધ્યાન...’ જોયું? ધર્મધ્યાનમાં નિશ્ચયધર્મધ્યાન લીધું. શુભરાગને કોઈ વખતે વ્યવહાર ધર્મધ્યાન કહે છે. એ નહિ. આહાહા...! ‘નિજ આત્મા જેનો આશ્રય છે...’ આધાર છે, અવલંબન છે. ‘એવું નિશ્ચયધર્મધ્યાન જ સર્વ ભાવોનો અભાવ કરવાને સમર્થ છે...’ સંસારમાં રખડવાના સર્વ ભાવ, એનો અભાવ કરવામાં સમર્થ છે એમ કહ્યું છે. એમ ભગવાને કહ્યું છે. આહાહા...! અલકમલકની વાત. એમ આ અગમ્યગમ્યની વાતું. અરે...રે...! આહાહા...! સંપ્રદાયમાં તો કોઈ દિ’ સાંભળવા મળે નહિ. આહાહા...!

અંદર ભગવાન બિરાજે છે. જૈન જિનસ્વરૂપે તું છો. ‘ઘટ ઘટ અંતર જિન...’ જિન એટલે વીતરાગસ્વરૂપ જ તું અંદર છો. પર્યાયમાં જે રાગાદિ છે એ પર છે. આખું દ્રવ્ય તો વીતરાગસ્વરૂપ જ છે. આહાહા...! ‘ઘટ ઘટ અંતર જિન વસે અને ઘટ ઘટ અંતર જૈન.’ એ જિનને અંદરમાં કબુલે-અનુભવે એનું નામ જૈન. જૈન કોઈ અપવાસ કરે, ફલાણું કરે, ચોવિહાર કરે માટે જૈન, એમ જૈન નહિ. આહાહા...! ભારે આકરી વાતું. આહાહા...!

‘નિજ આત્મા જેનો આશ્રય છે એવું નિશ્ચયધર્મધ્યાન જ...’ જ એકાંત કર્યું છે. કથંચિત્ આ અને કથંચિત્ વ્યવહાર એમ નથી. આનાથી છે અને બીજાથી નથી એ અનેકાંત છે. પેલા અનેકાંત આમ ઠરાવે કે નિશ્ચયથી પણ છે, વ્યવહારથી પણ છે. ઉપાદાનથી પણ છે અને નિમિત્તથી પણ છે. એનું નામ અનેકાંત છે. એ અનેકાંત નથી, એ તો એકાંત મિથ્યાત્વ છે. આહાહા...! અહીં તો નિશ્ચયથી છે અને વ્યવહારથી નથી. એ આવ્યું ને? ઓલામાં કહ્યું હતું. પરંતુ અન્ય કોઈ કારણે નહિ. અન્ય કોઈ કારણે નહિ. એમાં બધું આવી ગયું. બહારના કોઈ પણ કાર્ય નહિ. આહાહા...! આ વર્ષીતપ કરે અને પછી એને ઊજવે. પાંચ-દસ લાખ ખર્ચે. છેવટે ઢોંગ કરે. અહમ કરે (ત્યારે કહે) માથું જરાક દુઃખે છે. માણસો ભેગા થાય ને પૂછે... આહાહા...! અપવાસ આકરો છે. એ બધી લાંઘણું છે. આહાહા...!

પરમાનંદરૂપી ભગવાનઆત્મા એનો સ્વભાવ અને ‘નિશ્ચયધર્મધ્યાન જ સર્વ ભાવોનો અભાવ કરવાને સમર્થ છે એમ કહ્યું છે.’ ‘સમસ્ત પરદ્રવ્યોના પરિત્યાગરૂપ લક્ષણથી લક્ષિત...’ આહાહા...! સમસ્ત પરદ્રવ્યોનો પરિત્યાગ. પરિત્યાગ એટલે સમસ્ત પ્રકારે ત્યાગ. આહાહા...! જેમાં દેવ-ગુરુ ને શાસ્ત્ર પણ ત્યાગ. આહાહા...! પરદ્રવ્યમાં બધું આવી ગયું. ‘સમસ્ત પરદ્રવ્યોના પરિત્યાગરૂપ લક્ષણથી લક્ષિત...’ આવા લક્ષણથી લક્ષમાં લેવા લાયક. ‘અખંડ નિત્યનિરાવરણ...’ આહાહા...! ‘સહજ-પરમપારિણામિકભાવની ભાવના...’ આહાહા...! ‘સમસ્ત પરદ્રવ્યોના પરિત્યાગરૂપ લક્ષણથી લક્ષિત...’ એવા લક્ષણથી જાણવાલાયક. લક્ષણથી લક્ષિત એટલે જાણવાલાયક. ‘અખંડ-નિત્યનિરાવરણ...’ આહાહા...! ભગવાન અંદર અખંડ છે, નિત્યનિરાવરણ છે.

આત્મદ્રવ્યને આવરણ છે જ નહિ. એ તો સકળ નિરાવરણ પ્રભુ અંદર છે.

એક સમયની પર્યાયમાં રાગને પોતાનો માન્યો છે એ રાગ અને સ્વભાવ વચ્ચે પણ સાંધ છે. એક નથી. ફક્ત માન્યતા ઊભી કરી છે. આહાહા...! ભગવાનઆત્મા અને રાગ-દયા, દાનના વિકલ્પની વચ્ચે સાંધ છે. એક નથી. પણ અનાદિથી એ એક માનીને રખડી રહ્યો છે. આહાહા...! કેમ ફેર છે? પાંચ મિનિટનો. અહીં ચાર ને પાંચ થઈ. હવે શું કહે છે?

‘સમસ્ત પરદ્રવ્યોના પરિત્યાગરૂપ લક્ષણથી લક્ષિત...’ બધા પરદ્રવ્યના ત્યાગમાં કોઈ પરદ્રવ્ય નહિ. રાગ નહિ, ભગવાન નહિ, પરમેશ્વર નહિ, સિદ્ધ નહિ, કોઈ નહિ. આહાહા...! ‘સમસ્ત પરદ્રવ્યોના પરિત્યાગ...’ પરિત્યાગ-સમસ્ત પ્રકારે ત્યાગ. એકલો ત્યાગ નહિ. આહાહા...! એવા ‘લક્ષણથી લક્ષિત...’ એવા પરિત્યાગના લક્ષણથી જણાવાલાયક, જાણવાલાયક. ‘અખંડ-નિત્યનિરાવરણ-...’ આહાહા...! વસ્તુ પોતે અખંડ છે. એમાં ગુણ-ગુણીનો ભેદ પણ નથી. એવી ચીજ અખંડ છે. આહાહા...! અખંડ નિત્યનિરાવરણ અને ત્રિકાળી નિરાવરણ છે. એવા ભગવાનને અંદર આવરણ છે જ નહિ. આહાહા...! એ તો એક સમયની પર્યાયમાં બધી સંસારની રમતું છે. વસ્તુમાં આવરણ છે નહિ. વસ્તુમાં આવરણ હોય તો વસ્તુ અવસ્તુ થઈ જાય. આહાહા...! પર્યાયમાં રાગ હોય તો રાગનો અભાવ થઈને શાંતિ ન રહે. ત્રિકાળને આવરણ હોય તો દ્રવ્ય જ ન રહે. આહાહા...!

નિત્યનિરાવરણ. આહાહા...! ભગવાનઆત્મા અંદર નિત્યનિરાવરણ છે. ‘સહજ-પરમપારિણામિકભાવની...’ સ્વભાવિક પરમપારિણામિકભાવ, એની ભાવના, એની ભાવનાથી, એની એકાગ્રતાથી ‘ઔદયિક,...’ કર્મનો જે ઉદય, કર્મનો ‘ઔપશમિક,...’ કર્મનો ‘ક્ષાયિક, અને...’ કર્મનો ‘ક્ષાયોપશમિક એ ચાર ભાવાંતરોનો...’ ચાર ભાવાંતરો. આહાહા...! પરમપારિણામિક સ્વભાવ ચિદાનંદસ્વરૂપ, એના ભાવથી આ ચાર ભાવ ભાવાંતર છે-અનેરા ભાવ છે. આહાહા...! ‘ચાર ભાવાંતરોનો પરિહાર કરવાને..’ આહાહા...! ક્ષાયિકભાવને પરિહાર કરવાને સમર્થ છે.

મુમુક્ષુ :- આશ્રય...

ઉત્તર :- અહીં આશ્રય આત્માનો છે ને. પરમપારિણામિક સ્વભાવનો આશ્રય છે. ચાર પર્યાયનો આશ્રય નથી. પર્યાય આશ્રય લેવા લાયક નથી. ચાહે તો ક્ષાયિક પર્યાય હોય. આહાહા...! પાંચ પરમેષ્ટી તો આશ્રય કરવાને લાયક નથી. તારો ક્ષાયિકભાવ એ પણ આશ્રય કરવા લાયક નથી.

એ ‘ભાવાંતરોનો પરિહાર કરવાને...’ એને છોડવાને. નીચે ખુલાસો કર્યો છે. ‘અહીં ચાર ભાવોના પરિહારમાં ક્ષાયિકભાવરૂપ શુદ્ધ પર્યાય...’ ક્ષાયિકભાવરૂપ શુદ્ધ પર્યાય છે. એનો ‘પણ પરિહાર કરવાનું કહ્યું છે. તેનું કારણ આ પ્રમાણે છે : શુદ્ધાત્મદ્રવ્યનું જ—’ અંશીનું ત્રિકાળી ભગવાનનું... આહાહા...! ધ્રુવ ધ્રુવ પ્રભુ નિત્ય એનું ‘આલંબન લેવાથી ક્ષાયિકભાવરૂપ

શુદ્ધ પર્યાય પ્રગટે છે.’ આહાહા...! બધી વાતું ઝીણી બહુ. અજાણ્યા માણસને તો એમ લાગે આ તે શું છે? આવો ધર્મ? ક્ષાયિકભાવ! ક્ષાયિકભાવ છોડવાનો. એટલેકે એનો આશ્રય કરવા લાયક નથી. આહાહા...! ક્ષાયિકભાવ પર્યાય છે. પર્યાયનો આશ્રય કરવા જાય તો રાગ થશે. આહાહા...!

મુમુક્ષુ :- આપ પણ બહુ સૂક્ષ્મ કહો છો એ પકડાવું કઠણ પડે છે.

ઉત્તર :- કઠણ, એવું છે, ભાઈ! કોઈ દિ’ અભ્યાસ નહિ. અને અત્યારે એ વાત ચાલતી નથી. સંપ્રદાયમાં એ વાત ચાલતી નથી. છે, ખબર છે. ૨૧ વર્ષ સંપ્રદાયમાં રહ્યા. ૨૩ વર્ષ ગૃહસ્થાશ્રમમાં. ૨૧ વર્ષ સંપ્રદાયમાં. અહીં ૪૫ થયા. ૮૦ થયા. ૪૫ વર્ષની ઉંમરે આવ્યા છીએ. ૪૫ વર્ષ અહીં જંગલમાં ગાળ્યા. ૮૧મું બેઠું આ. ૮૧મું ચાલે છે. વૈશાખ સુદ ૨, ૮૧મું વર્ષ બેઠું. આહાહા...!

‘ચાર ભાવોના પરિહારમાં ક્ષાયિકભાવરૂપ શુદ્ધ પર્યાયનો પણ પરિહાર (ત્યાગ) કરવાનું કહ્યું છે તેનું કારણ આ પ્રમાણે છે : શુદ્ધાત્મદ્રવ્યનું જ—સામાન્યનું જ—આલંબન લેવાથી...’ અંશી એટલે દ્રવ્ય વસ્તુ ત્રિકાળ. પર્યાય પણ નહિ. ક્ષાયિકપર્યાય પણ નહિ. આહાહા...! એને ઠેકાણે શુભરાગ, એનાથી ધર્મ થાય અને હળવે હળવે થશે, એ તો બધું મિથ્યાત્વનું પોષણ છે. આહાહા...! ‘શુદ્ધાત્મદ્રવ્યનું જ—સામાન્યનું જ—આલંબન લેવાથી ક્ષાયિકભાવરૂપ શુદ્ધ પર્યાય પ્રગટે છે. ક્ષાયિકભાવનું—શુદ્ધ પર્યાયનું (વિશેષનું)—આલંબન કરવાથી ક્ષાયિકભાવરૂપ શુદ્ધ પર્યાય કદી પ્રગટતો નથી.’ ક્ષાયિકભાવને આશ્રયે ક્ષાયિકભાવ પ્રગટતો જ નથી. ક્ષાયિકભાવના આશ્રયે વિકલ્પ આવે છે. આહાહા...! બહુ આકરું કામ. ઉદય, ઉપશમ, ક્ષયોપશમ તો નહિ પણ ક્ષાયિકભાવ જે સમકિત ક્ષાયિક થયું... આહાહા...! કેવળજ્ઞાન ક્ષાયિકભાવે છે... આહાહા...! પણ બીજાને. પોતાને નથી. ક્ષાયિકસમકિત તો પોતાને હોય છતાં એનો આશ્રય લેવા જાય... આહાહા...! આવી વાત છે. આવો વીતરાગનો માર્ગ હશે આ? સોનગઢવાળાએ કાંઈ નવો કાઢ્યો હશે આવો?

મુમુક્ષુ :- નવો કાઢ્યો નહિ પણ દટાઈ ગયો હતો એ ખુલ્યો.

ઉત્તર :- હતો એને ખુલ્લો કર્યો છે. આહાહા...! બહારમાં ગોટા ઉઠાવતા’તા. આહાહા...!

‘માટે ક્ષાયિકભાવનું પણ અવલંબન ત્યાજ્ય છે.’ ક્ષાયિકભાવ જે સમકિત આદિ પ્રગટ થયું હોય, એના આશ્રયનો અવલંબનનો ત્યાગ છે. કારણ કે તેને આશ્રયે રાગ ઉત્પન્ન થાય છે. એને આશ્રયે નવો ક્ષાયિકભાવ થતો નથી. ‘આ જે ક્ષાયિકભાવના આલંબનનો ત્યાગ તેને અહીં ક્ષાયિકભાવનો ત્યાગ કહેવામાં આવ્યો છે.’ આલંબનનો ત્યાગ એને ક્ષાયિકભાવનો ત્યાગ કહ્યો. આમ ક્ષાયિકભાવનો ત્યાગ, ક્ષાયિકભાવ તો પર્યાય છે. ક્ષાયિકભાવ તો સિદ્ધમાં પણ છે. સિદ્ધમાં પણ ક્ષાયિકભાવ છે. પારિણામિકભાવ અને ક્ષાયિકભાવ બે છે. સિદ્ધમાં નિત્ય છે એ પારિણામિકભાવ છે અને નિર્મળપર્યાય જે પ્રગટ થઈ તે ક્ષાયિકભાવ

છે. પણ અહીં કહે છે, 'ક્ષાયિકભાવનો ત્યાગ કહેવામાં આવ્યો છે.' તે એના આલંબનનો ત્યાગ છે. આલંબનનો ત્યાગ એનું નામ ત્યાગ કીધો. આહાહા...! નીચે.

'અહીં એમ ઉપદેશ્યું કે-પરદ્રવ્યોનું અને પરભાવોનું આલંબન તો દૂર રહો,...' પરદ્રવ્યનું અને પરભાવો .. એનું આલંબન તો દૂર રહો. 'મોક્ષાર્થીએ પોતાના ઔદયિકભાવોનું (સમસ્ત શુભાશુભભાવાદિકનું),...' પણ આલંબન ન લેવું. આહાહા...! 'ઔપશમિકભાવોનું...' ઉપશમ-સમકિત આદિનું આલંબન ન લેવું. 'ક્ષાયોપશમિકભાવોનું (અપૂર્ણ જ્ઞાન-દર્શન-ચારિત્રાદિ પર્યાયોનું) તેમ જ ક્ષાયિકભાવોનું (ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વાદિ સર્વથા શુદ્ધ પર્યાયોનું) પણ આલંબન છોડવું;...' આહાહા...! આવું છે. 'માત્ર પરમપારિણામિકભાવનું—' એકલો ત્રિકાળી દ્રવ્યસ્વભાવ. જેમાં ખાણ પડી છે. અનંતગુણોની ખાણ છે. અનંત ચિત્યમત્કારથી ભરેલો. ફક્ત શરીર પ્રમાણે કદ દેખીને એની મહત્તા એને આવતી નથી. શરીર પ્રમાણે કદ છે એટલે એની મોટપ દેખાતી નથી. પણ એના અંતરના સ્વભાવમાં તો અનંત... અનંત... અનંત... અનંત... જ્ઞાન-દર્શન આદિ અનંત અનંત ભરેલું છે. અરૂપી છે. એમાં રૂપ નથી. આહાહા...!

અહીં ક્ષાયિકભાવનો ત્યાગ કહ્યો, એનો અર્થ ક્ષાયિકભાવના આલંબનનો ત્યાગ. 'તેને આલંબનારો ભાવ જ મહાવ્રત, સમિતિ, ગુપ્તિ,...' આહાહા...! 'પ્રતિક્રમણ, આલોચના, પ્રત્યાખ્યાન, પ્રાયશ્ચિત્ત વગેરે બધુંય છે.' આહાહા...! શું કીધું? આત્મા અનંતગુણનો ધણી આનંદકંદ પ્રભુ, એના આલંબનમાં બધું છે. પ્રતિક્રમણ આ છે... આહાહા...! છે? 'મહાવ્રત, સમિતિ, ગુપ્તિ, પ્રતિક્રમણ, આલોચના, પ્રત્યાખ્યાન, પ્રાયશ્ચિત્ત વગેરે બધુંય છે.' આહાહા...! '(આત્મસ્વરૂપનું અવલંબન, આત્મસ્વરૂપનો આશ્રય,...)' હવે એના એકના વિશેષણો. ભગવાન પ્રભુ નિર્મળાનંદ અંદર બિરાજે છે એનો આશ્રય, એનું અવલંબન, 'આત્મસ્વરૂપ પ્રત્યે સંમુખતા, આત્મસ્વરૂપ પ્રત્યે વલણ,...' વ્યવહારથી વલણ નહિ, વ્યવહારથી સંમુખતા નહિ, વ્યવહારનો આશ્રય નહિ અને વ્યવહારનું આલંબન નહિ. આહાહા...!

'આત્મસ્વરૂપ પ્રત્યે ઝોક,...' આત્મા પ્રત્યે ઝુકવું. વ્યવહાર ને બીજા તરફનો ઝોક છોડી દેવો. આહાહા...! આવો જૈનધર્મ. અત્યારે એકેન્દ્રિયની દયા પાળો, આ કરો,... આહાહા...! 'આત્મસ્વરૂપ પ્રત્યે ઝોક, આત્મસ્વરૂપનું ધ્યાન,...' બધું એક જ કહેવાય છે. અને 'પરમ પારિણામિકભાવની ભાવના,...' એ બધું એક જ છે. ભાવના અને આશ્રય બધું એક છે. 'હું ધ્રુવ શુદ્ધ આત્મદ્રવ્યસામાન્ય છું' હું ધ્રુવ શુદ્ધ આત્મદ્રવ્યસામાન્ય છું 'એવી પરિણતિ— એ બધાંનો એક અર્થ છે.)' અહીંથી ... શું? કારણ કે એ આત્મસ્વરૂપનું આલંબન છે. આલંબન પણ એક .. એના 'આત્મસ્વરૂપનો આશ્રય, આત્મસ્વરૂપની સંમુખતા, આત્મસ્વરૂપ પ્રત્યે વલણ, આત્મસ્વરૂપ પ્રત્યે ઝોક, આત્મસ્વરૂપનું ધ્યાન, પરમપારિણામિકભાવની ભાવના, 'હું ધ્રુવ શુદ્ધ આત્મદ્રવ્યસામાન્ય છું' એવી પરિણતિ—એ બધાંનો એક અર્થ છે.' આટલા બધા બોલનો (એક અર્થ છે). આહાહા...! એમાં વ્યવહાર કે દિ' આવશે? વ્યવહાર .. અનેકાંત

કહેવાય. નિશ્ચય અને વ્યવહાર બે હોય એને અનેકાંત કહેવાય. અનેકાંત કહેવાય એનો અર્થ નિશ્ચય છે અને વ્યવહાર છે એ ધર્મ નથી પણ વ્યવહાર છે ખરો. છે ખરો. વ્યવહાર હોય છે. હોય છે છતાં એ આશ્રય કરવા લાયક નથી. આહાહા...! એકાંત થઈ જશે. એકલું આત્મદ્રવ્યનું આલંબન, આત્મદ્રવ્યનું આલંબન, સંમુખતા.

મુમુક્ષુ :- બેનું આલંબન એકસાથે હોય? કાં આત્માનું હોય ને કાં પરનું હોય.

ઉત્તર :- બેનું હોઈ શકે નહિ. અંતર્મુખ વલણ હોય એને બહારનું વલણ ન હોય, બહારનું વલણ હોય એને અંતર્મુખનું વલણ ન હોય. એક મ્યાનમાં બે તલવાર ન રહે. જૈનમાં આવી વાતું! બહાર અજાણ્યા માણસને (એમ લાગે) આ નવો માર્ગ કાઢ્યો છે. આપણે તો છ કાયની દયા પાળવી, વ્રત પાળવા, ચોવિહાર કરવો, રાતે આહાર ન કરવો, છ પરબી બ્રહ્મચર્ય પાળવું એવું તો કાંઈ આવતું નથી. એય...! અહીં તો ચોવિહાર સીત્તેર વર્ષથી છે. દુકાન દુકાન. રાતે ખીચડી હતી. માલ લેવા ગયેલા. માલ લેવા બહાર ગયા હતા. ઘરની દુકાન. કાંઈક મોડું થઈ ગયું હશે અને એમાં ખીચડી અને કઢી આવી. મને શંકા પડી કે આ કઢીમાં ઝીણી જીવાત પડે એ કેમ દેખાતી નથી? આ તો પાપ થાય. લગભગ (સંવત) ૧૯૬૫-૬૬ની સાલમાં. સંવત્ ૧૯૬૫-૬૬. કીધું આજથી રાત્રે હું નહિ ખાઉં. જાવજીવ મારે ત્યાગ છે. એક અથાણું. અથાણું એકવાર લાવ્યા. મેં કહ્યું, આ અથાણું લાવ્યા ક્યાંથી? બરણીમાં જ્યાં જોવા ગયો તો મેલું લુંગડુ અને કંથવા. લેવા ગયા હોય તો અંદર કંથવા પડે. એ આથણા લાવે. આહાહા...! વર્ષના આથણા. ત્યાં બાયડી રાંધતી હોય. ... હોય પછી ઓલી બરણીનું ઢાંકણું હોય, ઢાંકણું આમ કરીને ઓલું લુગડું-બુગડું આમ સરે, તો લુગડામાં કંથવા હોય. કારણ કે ચીકણા હાથ અડ્યા હોય. એ અંદર પડે. નજરે જોવેલું છે. ત્યારથી આથણાનો ત્યાગ જાવજીવ. એને ૭૦ વર્ષ થયા. આથણુ-બાથણુ નહિ. પણ એ તો બહારની વાતું છે, એ કાંઈ અંતરની વાતું નથી. આહાહા...! એ કાંઈ ધર્મ નથી. એ તો એક શુભભાવ (છે). આહાહા...!

‘ચાર ભાવાંતરોનો પરિહાર કરવાને...’ એની વ્યાખ્યાનું સ્પષ્ટીકરણ કર્યું. પરિહાર કરવો એટલે શું? એનો આશ્રય ન કરવો. ‘અતિ-આસન્નભવ્ય જીવ...’ આહાહા...! અતિ નજીકનો જીવ. જેને સંસાર નજીક છે, બંધ થવાનો. આહાહા...! અનંતકાળથી જે ભવભ્રમણ કરી રહ્યો છે, અનંતા ભવ કર્યા એ ભવનો અંત આવવાનો એને આ વાત બેસે. આહાહા...! ‘આસન્નભવ્ય જીવ સમર્થ છે, તેથી જ તે જીવને પાપાટવીપાવક...’ આહાહા...! ‘(-પાપરૂપી અટવીને બાળનારો અગ્નિ) કહ્યો છે;...’ આહાહા...! ભાષાએ કેટલી .. છે, જુઓ!

‘આમ હોવાથી પાંચ મહાવ્રત,...’ આહાહા...! ધ્યાન એ મહાવ્રત છે. પરની દયા કરવી, સત્ય બોલવું એ મહાવ્રત નહિ. આહાહા...! મહાવ્રત તો અંદર આત્મામાં.. ‘આમ હોવાથી પાંચ મહાવ્રત, પાંચ સમિતિ,...’ આહાહા...! શરીરની સાથે ને એ નહિ. અહીં તો આત્માના

આનંદમાં અંતર એકાગ્રતા એ બધા મહાવ્રત અને સમિતિ છે. આહાહા..! ‘ત્રણ ગુપ્તિ,...’ મન-વચન અને કાયા. ‘પ્રત્યાખ્યાન,...’ પરચ્યાખ્યાન. ‘પ્રાયશ્ચિત્ત, આલોચના વગેરે બધું ધ્યાન જ છે...’ આહાહા..! આત્માના આનંદસ્વરૂપનું ધ્યાન. આત્માનો અતીન્દ્રિય આનંદ એનો ત્રિકાળી સ્વભાવ, તેનું ધ્યાન એ આ બધું છે. બહારના વિકલ્પ ઉઠે એ બધો રાગ અને બંધનું કારણ છે. આહાહા..!

એ ‘બધું ધ્યાન છે (અર્થાત્ પરમપારિણામિક ભાવની ભાવનારૂપ જે ધ્યાન...)’ ધ્યાનની વ્યાખ્યા કરી. પરમપારિણામિક જે ત્રિકાળ ભાવ. ભગવાનઆત્મા નિત્યાનંદ નિત્ય ધ્રુવ, પર્યાયથી પણ ભિન્ન એવો જે દ્રવ્યસ્વભાવ.. આહાહા..! નિત્ય સ્વભાવ એની ભાવના એટલે એકાગ્રતા. એ જ ધ્યાન છે. અને તે ‘ધ્યાન તે જ મહાવ્રતપ્રાયશ્ચિત્તાદિ બધુંય છે.’ આહાહા..! ... હવે રાગમાં .. મહાવ્રત.

આજે સવારમાં નહોતું કહ્યું? મહાવ્રત મોટા પુરુષોએ આદર્યો. મહાવ્રત કોને કહે? મોટામાં મોટું છે. આ મહાવ્રત છે. ઓલા મહાવ્રત તો અભવિએ પણ આદર્યા છે. અનંતવાર બીજા ... રખડીને દ્રવ્યલિંગ ધારણ કરી બધાએ પંચમહાવ્રત પાળ્યા, નવમી ત્રૈવેયક ગયો છે. ત્યાંથી ચાર ગતિમાં રખડ્યો. આહાહા..! મહાવ્રત. આ મહાવ્રત આવું? વ્યવહાર મહાવ્રત છે કે નહિ? છે. રાગ છે. છોડવા જેવો છે. આહાહા..! ભારે આકરું કામ. ‘ધ્યાન તે જ મહાવ્રત-પ્રાયશ્ચિત્તાદિ બધુંય છે.’ આહાહા..!

‘હવે આ ૧૧૯મી ગાથાની ટીકા પૂર્ણ કરતાં ટીકાકાર મુનિરાજ શ્લોક કહે છે :’

શ્લોક-૧૯૦

(મંદાક્રાંતા)

યઃ શુદ્ધાત્મન્યવિચલમનાઃ શુદ્ધમાત્માનમેકં
નિત્યજ્યોતિઃપ્રતિહતતમઃપુંજમાદ્યન્તશૂન્યમ્ ।
ધ્યાત્વાજસ્રં પરમકલયા સાર્ધમાનન્દમૂર્તિ
જીવન્મુક્તો ભવતિ તરસા સોઽયમાચારરાશિઃ ॥૧૯૦॥

[શ્લોકાર્થ :-] જેણે નિત્ય જ્યોતિ વડે તિમિરપુંજનો નાશ કર્યો છે, જે આદિ-અંત રહિત છે, જે પરમ કળા સહિત છે અને જે આનંદમૂર્તિ છે—એવા એક શુદ્ધ આત્માને જે જીવ

શુદ્ધ આત્મામાં અવિચળ મનવાળો થઈને નિરંતર ધ્યાવે છે, તે આ આચારરાશિ જીવ શીઘ્ર જીવન્મુક્ત થાય છે. ૧૯૦.

શ્લોક-૧૯૦ ઉપર પ્રવચન

યઃ શુદ્ધાત્મન્યવિચલમનાઃ શુદ્ધમાત્માનમેકં
 નિત્યજ્યોતિઃપ્રતિહતતમઃપુંજમાદ્યન્તશૂન્યમ્ ।
 ધ્યાત્વાજસ્રં પરમકલયા સાર્ધમાનન્દમૂર્તિ
 જીવન્મુક્તો ભવતિ તરસા સોઽયમાચારરાશિઃ ॥૧૯૦॥

શ્લોકાર્થ :- આહાહા...! ‘જેણે નિત્ય જ્યોતિ વડે તિમિરપુંજનો નાશ કર્યો છે,...’ ભગવાન આનંદમૂર્તિને આશ્રયે જેણે અજ્ઞાન અંધકારનો નાશ કર્યો છે. ‘જે આદિ-અંત રહિત છે,...’ આત્મા છે એને આદિ-અંત નથી. શરૂઆત નથી, નાશ નથી. છે એ છે. અનાદિઅનંત બિરાજે છે. ‘જે પરમ કળા સહિત છે...’ આનંદાદિ સોળ કળાએ ભરેલો છે. આહાહા...! ‘અને જે આનંદમૂર્તિ છે—એવા એક શુદ્ધ આત્માને જે જીવ શુદ્ધ આત્મામાં અવિચળ મનવાળો થઈને...’ અવિચળ ભાવવાળો થઈને... આહાહા...! ‘નિરંતર ધ્યાવે છે, તે આ આચારરાશિ જીવ...’ આહાહા...! એ આચારનો ઢગલો છે. અંતર વસ્તુમાં લીન થઈ ગયો એ આચારનો ઢગલો છે. આહાહા...! ‘આચારરાશિ જીવ શીઘ્ર જીવન્મુક્ત થાય છે.’ લ્યો! એ અલ્પકાળમાં એને સંસારનો (નાશ કરી) મોક્ષની પ્રાપ્તિ થાય છે. (શ્રોતા :- પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ!)